

מוסרה

כתב עת מבית "הלכה ומסורה" • חדש ניסן תשפ"ו • גיליון ס"ז • שנה ו' • mosera7156287@gmail.com
מפעל "ארחות הלכה" מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

דבר מו"ר ראש המוסדות

מו"ר כה"ר הגאון המקובל רבי עזריאל מנצור שליט"א
ראש מוסדות "שובי נפשי" תכב"ץ

"לשנה הבאה בארעא דישראל"

אשראליה הוא השתוקק, וממילא לא בא לידי מלוי המשאלה ששם לנגד עיניו, אזי מיראתו את השם הנכבד, תחילה הוא מודה לשמו יתברך על ההשגה שהשיג עד עתה בעניינים אשר חתר אליהם. ואולם מאחר ועדיין הדרך היא רחוקה ממנו, שכן לא השיג את שלימות הדבר, הנה כדי שלא תחלש דעתו ויפול ברוחו, צריך הוא את המציאות היחידה אשר תוכל לתת לו את כח ההישרדות כדי להמשיך לנסות לטרוח עד אשר יגיע אל אותה המטרה אשר הציב לו.

יש לאדם לאחוז באמונה שלימה בה' יתברך

והיא האמונה השלימה אשר נמצאת בלבו של אותו האיש, שבכל אופן וסוף דבר בסיועו של מי שאמר והיה העולם, יעלה בידו להגיע אל אותם הרצונות והשאיפות אשר נפשו שואפת אליהם. ולפי גודל האמונה הנמצאת באדם, ועוצם הציפיה אשר הוא מצפה, נוסעת היא בו את התקווה ולא מביאה אותו חלילה ליפול אל מצב של יאוש, כאשר בניי בניי אין הוא משיג את המטרה. ושאיפה זו, היא מציאות מוגבלת עד גבול וזמן מסויים בלבד. עתה נאמר כי הציוו האלהי לציפיה לגאולה ולשנה הבאה בירושלים, ציפיה זאת היא מציאות אמיתית אשר תגיע אל עמו ישראל, מכח שלימות העם במעשיהם בקיום התורה והמצוות. בכל אופן וכפי שאמר הכתוב "ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך וכו'" תקיים בנו בעגלא אכ"ר וכלל הק"ה יקויים בהם תז"ל רנ"ו אמן.

איש נבון וחכם מציב לו סל של מטרות

האיש הנבון והחכם, מיום עומדו על דעתו, אזי הוא מציב לו סל של מטרות לכל ימי חייו. אם זה את הרצון כדי להשיג את חכמת התורה להבינה ולהשכיל בה, או אם זה להגיע לחכמה אחרת אשר תועיל לו לביסוס מעמדו בימי חיותו עלי אדמות, או שעל ידי אותה החכמה תבוא לו ישועה כזו או אחרת. וכמו כן את הרצון לבוא לידי מציאות השכלתית מיוחדת, אשר תביא אותו למעמד כלכלי רם. וכן את ענין בניית ביתו העתידי, ויצירת תא משפחתי. ומנסה בכל העיתים בכל מיני אפשרויות ומצבים, להשיג את אותם המטרות אשר הציב לעצמו, וטורח ופועל בהם להשיגם ללא ליאות. וכל מגמתו ותכליתו, הוא כדי להביא את מעמדו אל אותה המטרה.

האדם הירא מתפלל לה' להשיג מטרותיו בפרט לעסק תורה

וכאשר יראת אלהים נטועה בלב האיש הזה, אזי בראש כל מעייניו הוא שם לנגד עיניו את שמו יתברך, ותורת משה ודברי חכמי ישראל. ונושא תפלה להצלחת מטרותיו, ובפרט לענין השגת חכמת התורה. שבשביל לזכות אליה, צריך לתפלה תמידית, וכפי שתקנו אנשי כנסת הגדולה ביוצר של שחרית, ואנו מתחננים ואומרים ותן בלבנו בינה להבין להשכיל לשומע ללמוד וללמד וכו', וכן באלהי נצור וכו' פתח ליבי בתורתך וכו', וכן בערבית "אהבת עולם" מבקשים אנו על ענין התורה. והיה כאשר בשלב מסויים המציאות מטפחת על פניו של האיש הזה, ומוצא הוא את עצמו שאין לו את היכולות והכשרונות להגיע אל אותה משאת הנפש

מחשבה כהלכה

כה"ר הגאון רבי חננאל מקסב שליט"א
ראש כולל "אפריון שלמה" ראש העין - גבעת הסלעים

אם אין דעת הבדלה מנין

לעשות הבדלה במוצ"ש. **משה** רבינו ע"ה זכה למעלת ה"דעת" והבין כי עם כל מעלותיו הגבוהות שמונה המדרש שהיה אבי החכמה, אבי הנביאים וכו' והוא כ"בין בית" אצל השכינה הקדושה, ידע כי עדיין המרחק שיש בין קדושתו לקדושת מקום השכינה רב ואין לתאר, לכן אינו רשאי להיכנס לאהל מועד בלא קבלת רשות, ולא זחה דעתו להרגיש קרוב לשכינה עד כדי כך להיכנס למקומה ללא רשות. **והנה** אף שחחסרון ה"דעת" שייך בכל אדם ואם בת"ח הוא חסרון כ"ש במי שאינו ת"ח שחסרונו גדול, מ"מ דוקא גבי ת"ח אמרו "נבילה טובה ממנו", כי נבילה עם גודל חסרונה שאינה ראויה לאכילה אלא להשליכה לכלבים, מ"מ מפאת סירחונה מתרחקים ממנה בני אדם, משא"כ ת"ח שאין לו דעת נכונה להבדיל בין דבר לדבר, העולם טועה בו מחמת גודל ידיעותו ונוהה אחריו ונופלים בנ"א בגינו בפח יוקשים, על כן ת"ח שאין בו דעת נבילה "טובה" הימנו שעכ"פ אינה מטעה את העולם בחסרונותיה. **ובאמת** ישנם כאלה שאינם ת"ח אבל זכו במידה גדולה של "דעת" ומכירים מעלת התורה לומדיה ומלמדיה, בכך שמשקיעים כספם ומרצם בתורה, וכל חשקם, שאיפתם, ורצונם, לראות בניהם ת"ח מרביצי תורה, ומכבדים ומעריצים את בני התורה, ביתר שאת ויתר עוז, ואלו גדולה מעלתם מאותם ת"ח "חסרי הדעת" שלא זכו להשקפה ישרה.

איתא במדרש "ויקרא אל משה וידבר ה'" מכאן אמרו כל ת"ח שאין בו דעת נבילה טובה הימנו, תדע לך שכן צא ולמד ממשה אבי החכמה, אבי הנביאים שהוציא ישראל ממצרים, ועל ידו נעשו כמה נסים במצרים ונוראות על ים סוף, ועלה לשמי מרום והוריד תורה מן השמים, ונתעסק במלאכת המשכן, ולא נכנס לפני ולפנים עד שקרא לו שנאמר ויקרא אל משה וידבר ה'". **חז"ל** השתמשו בביטוי קשה ומזעזע, ועל מי? ...על ת"ח שאמר חז"ל "כל המבזה ת"ח אין רפואה למכתו", והדבר תמוה מאד. **עוד** צ"ב אם אין בו "דעת" היאך זוכה לתואר "ת"ח"? **עוד** יש להתבונן לכאורה כ"ש עם הארץ שאין בו "דעת" ראוי לומר עליו דבר זה. **עוד** צ"ב מה ההדגשה שנבילה "טובה" הימנו? **וביותר** צ"ב מה בין מה שמשה לא נכנס עד שהקב"ה קרא לו, שהיה לכאורה הנהגת "דרך ארץ" לת"ח שאין בו "דעת"? **ונראה לבאר** ע"פ הירושלמי בברכות שתקנו הבדלה בחונן הדעת כי "אם אין דעת הבדלה מנין" ומבואר דהיסוד של "דעת" הוא לדעת להבדיל בין קודש לחול ובין אור לחושך ובין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה, להכיר בתוכן ובעוצמה של כל דבר, ואף בדברים שנראים כלפי חוץ שווים ועכ"פ לא מהותיים. כי מי שחי במחשבה שההבדל בין יהודי לאמריקאי הוא כמו ההבדל רוסי לאמריקאי, רק שליהודי יש תורה ומצוות, אינו יכול

עריכת השלחן

א. יהיה שלחנו ערוך מבעוד יום, כדי שיתחיל בעריכת הסדר מיד בבואו מבית הכנסת ולא ישתהה, שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו. מכינים את מקומות הישיבה עם כרים וכסתות להסב עליהם כבני חורין. ומציע את המצעות הנאים והחשובים שבביתו משום "זה אלי ואנוהו".

ב. המנהג לסדר את השלחן באופן שלא יעבור על המצוה, מסביב לשלחן בקצהו מניחים צנזן עם עליו להידור, על הצנזן מניחים עלי חסא למרור, ועליהם שכבה של פטרוזיליא [או צנזן או כרת כדלהלן] לכרפס לטיבול ראשון, אחר כך מניחים קערות עם מי מלח או חומץ באופן שיהיה הכי קרוב למסובים לצורך טיבול ראשון. באמצע השלחן מניחים מגש עם המצות [לשאמי שלש מצות ולבלדי שתי מצות], ומכסים אותם במפה יפה. הנוהגים לטבול את המצה במלח, מניחים סמוך להם גם כן קעריית עם מלח. אחרי המצות נותנים את החרוסת [ויש שנהגו לרכך אותה ולתת בה יין ומעט חומץ לצורך טיבול הכרפס], ויותר רחוק מזה מניחים בשר צלי וביצה מבושלת, ואחר כך מכסים במפה נאה את כל השלחן או את הקערה הגדולה שעליה מונחים כל צרכי הסדר. (ראה סי' תעג ס"ד ובשת"ז שם, מגיד מראשית עמ' ג).

ג. מכינים כוסות שמחזיקים לא פחות מרביעית, שהוא 86 גרם כמנין כו"ס.

ד. אחר ההלל אומר הש"ץ קדיש תתקבל, הרבה קהילות נהגו להוסיף כאן כל ימות החג מזמור 'בצאת ישראל'. אחר כך אומרים יגדל, ובבלדי אין אומרים יגדל ביו"ט.

ד. אחר התפלה לא יסיח דעתו מקדושת היום אפילו רגע אחד, וימהר לילך לביתו לקיים את מצוות היום בשמחה ובטוב לבב להראות כאילו הוא עתה יצא ממצרים.

מצוות היום

א. מן התורה, מצות סיפור יציאת מצרים, ומצות אכילת מצה.
ב. מדברי סופרים, מצות שתיית ארבע כוסות, ומצות אכילת מרור, ומצות הסיבה.

קדש

א. יש נוהגים לפתוח את הסדר בתפלת 'רבש"ע אתה יודע כי בשר ודם אנחנו' [וכפי שהעלה תפלה זו מהרי"ץ במהדו"ק]. בעלת הבית מוזגת את הכוסות לכל המסובים, ואחד הבנים נותן לכל אחד כוסו בשתי ידיו והמקבל מקבלו בשתי ידיו, ואוחזו ביד ימין.

סדר הקידוש

ב. כוס ישועות, הודו לה', רבים נהגו להוסיף מזמור לדוד, אלה מועדי ה', סברי מרגן, הגפן, ברכת הקידוש, ומנהג תימן להוסיף בתוך ברכת הקידוש "תרומה הבדילנו מכל עם" ואין חוששין משום הפסק. ואח"כ מברך שהחיינו. - יש שנהגו לומר בלחש עם המברך את כל הקידוש.

ג. מקדשים מעומד [אך הנשים, יש שנהגו כדרכם בשאר ימות השנה שיושבות בשעת הקידוש], ויש שנהגו לקדש מיושב משום דרך חירות, ויש שנהגו שרק המקדש עומד ושאר המסובין יושבים.

ד. הנוהגים לברך בורא פרי הגפן רק על כוס ראשון ושלישי, וכוונתו לפטור בברכת בורא פרי הגפן את כוס שני. בברכת 'שהחיינו' מלבד הכוונה על עיצומו של יום, ראוי לכוין לפטור בברכה זו את כל מצוות הלילה; מצה ומרור, ארבע כוסות, הגדה והלל.

ה. שכח לברך שהחיינו, יכול לברך אותה כל ימי החג אפילו בלא כוס.

הסיבה

ו. יושבים ושותים את הכוס בהסיבה על צד שמאל, ואם הסב על צד ימין לא יצא וצריך לחזור ולשתות בהסבה. ואם היין מזיק לו, יכול בשעת הדחק לסמוך על המקילים שיצא בדיעבד. מנהג תימן שאין הנשים מסבות כלל.

ז. צריך לשתות את הכוס בלי הפסק בינתיים, ואם הפסיק יותר מכדי אכילת פרס, צריך לחזור ולשתות. לכתחילה צריך לשתות את כל הכוס, ובדיעבד מספיק רוב כוס, ואם אין לו מספיק יין או שקשה עליו השתיה, אף לכתחילה יכול לשתות רוב הכוס. ומכיון שיש אומרים שאפילו אם הכוס גדול צריך לשתות רובו, לכן יקח כוס קטן וישתה רובו.

ח. אין מברכים אחריו ברכת 'על הגפן' כיון שהוא נפטר בברכת המזון. בין כוס ראשון לשני מותר לשתות יין [לנוהגים לברך על כל כוס וכוס, אם היה דעתו לכך בברכה על הכוס הראשון אין צריך לברך עליו, ואם לאו צריך לברך], אבל ראוי שלא לשתות כדי שלא ישתכר וימנע מעשיית הסדר. ושאר משקים שאינם משכרים, מותר. ט. אחר ששתו כוס הקידוש מדיחים את הכוסות בתוך קערת מים המוכנה לכך.

ורחץ

א. נוטלים ידיהם משום טיבול במשקה של הכרפס.

ב. מנהג השאמי שאין מברכים על נטילה זו, ובבלדי נהגו לברך [וראה הלכה ומסורה קובץ כה עמ' שעח].

כרפס

א. תקנת חכמים להטביל ירק ממיני הירקות, כדי שיראו התינוקות וישאלו. ונהגו בכרפס שקבלה בידינו שהוא הירק הנקרא 'פטרוזיליא', ויש שנהגו לקחת 'צנזן', ויש שנהגו ב'פֶּרֶת'. ואין ליקח ירק ממיני המרור לטיבול ראשון, שאם יאכל מרור בטיבול זה, שוב לא יוכל לברך על אכילת מרור אחר שכבר מילא כרסו ממנו. הגדול מברך על הירק 'בורא פרי האדמה' ומכוין להוציא את כל המסובים.

ב. יש אומרים לכוין בברכה לפטור את המרור שבתוך הסעודה, ויש אומרים שלא יכוין לפטור. אחר הברכה, מטביל את הירק בחומץ או במי מלח או ביין, ויש שנהגו [בעיקר בקהילות הבלדי] לטבול בחרוסת.

ג. הכרפס יש שנהגו לאכול בהסיבה אך לא בתורת חיוב, ויש שלא נהגו להסב.

ד. יש שנהגים לאכול כזית מהכרפס, ויש שנהגים לאכול פחות מכזית כדי לצאת מספק ברכה אחרונה, אך מכל מקום אף אם אכל כזית אין מברך אחריו.

יִחַץ

א. מנהג השאמי ומקצת מהבלדי שחוצים את המצה האמצעית קודם ההגדה כדי שתאמר ההגדה על לחם עוני. [מנהג רוב הבלדי לחצות סמוך לברכת המוציא]. לאחר שחצה את המצה האמצעית, נוטל את החלק הקטן ומניחו בין המצות השלימות, ואת החלק הגדול צורר במפה נאה או בטליתו לשמרו לאפיקומן [ויש שלא דקדקו בגודל החלקים]. וצוררו על שכמו במשך קריאת ההגדה, ויש שנהגו להניחו תחת המפה.

ב. אין מנהגינו להניח לילדים לגנוב האפיקומן, ויש לימנע מנוהג זה.

ג. אחר 'היחץ', מכסה את השלחן במפה, וזהו במקום עקירת השלחן שתקנו חכמים כדי שיראו התינוקות וישאלו. ויש שנהגו לעקור השלחן מלפני הגדול שבבית.

מגיד

א. מוזגין כוס שני כדי שישאלו התינוקות למה מוזגין כוס שני

הלכות ומנהגים - הלכה ומסורה דיני ומנהגי ליל הסדר

ח. כשמגיעים ל'לפניכך' מגביה כל אחד כוסו בידו, ויש שנהגו שרק הגדול אוהז כוסו בידו. ואומרים עליו ב' פרקים הראשונים של ההלל, וברכת אשר גאלנו. ויש שבסיום פיסקת 'לפניכך' מניחים הכוס מידם, וחוזרים ומגביהים אותו בתחילת הברכה.

ט. אומרים את ההלל בקירוי ובישיבה [שאינ צריך עמידה בקריאת הלל זה]. יש שנהגו שהגדול אומר כל הפרקים, ורבים נהגו לחלק את אמירת הפרקים בין המסובים, אך לא יתנו לקטן לומר פרק בחלל, כיון שאינו מוציא את הגדול ידי חובה, ואם נתנו לקטן, יזהרו לומר עמו את מה שהוא אומר. יש שנהגו שבאמירת הללויה מגביהים מעט את השלחן.

י. אומר הגדול שבמסובים ברכת 'אשר גאלת' [ויש שנהגו שאומרו בעמידה] ומוסיפים בה פסקת 'אתה גאלת' ואין בזה חשש הפסק.

כוס שני

יא. מנהג הבלדי וחלק מהשאמי, לברך בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס, גם על כוס שני ורביעי, [אך אין אומרים 'סברי מרנן' רק על כוס ראשון, ויש שנהגו לומר סברי מרנן על כל כוס וכוס. ויש שנהגו רק על ראשון ושלישי], ורבים מהשאמי נהגו שלא לברך על כוס שני ורביעי. שותה כוס שני בהסיבה, ואם שתה בלא הסיבה חוזר ושותה בהסיבה, בלא ברכה. לאחר מכן, מחזירים את הכוסות לתוך קערת המים להדיחם.

רחצה

א. אחד הבנים מביא ספל וקערת מים לנטילת ידים, נוטל תחילה לגדול שבהם, ואחר לשאר המסובים. כל אחד מברך בקול רם ועונים אחריו אמן.

ב. אין מועילה הנטילה שנטלו לטיבול הכרפס, כיון שהסיח דעתו בשעת קריאת ההגדה.

מוציא מצה

א. מסירים את המפה מעל השלחן, הגדול שבמסובים נוטל את המצות ואוחזם בין שתי ידיו בעשר אצבעותיו [לנוהגים ג' מצות, נוטל ב' השלימות והפרוסה ביניהם, ולנוהגים ב' מצות מניח הפרוסה על גב השלימה] ומברך המוציא, לאחר מכן בוצע מהשלימה ומהפרוסה, ומחלק לכל אחד ואחד מן המסובים מהשלימה ומהפרוסה, ובעת שאוחז כל אחד מהמסובים המצה בידו, כשהוא מחזיק בקצהו בראשי שלש אצבעות יד ימינו [גודל אצבע ואמה] מברך הגדול על אכילת מצה ואוכלים בהסבה. כן מנהג רוב ערי תימן וגלילותיה, ויש מקומות שנהגו לברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ בוצע.

ב. יש שנהגו לאכול שני כזיתים, כזית מהשלימה וכזית מהפרוסה [כמו שכתוב בשו"ע סי' תעה ס"א ושת"ז ס"ק ז], ויש שנהגו לאכול כזית אחד בלבד, ומצרפים מהשלימה והפרוסה, ויש שנטלו כזית כפי שהזדמן ולא דקדקו שיהיה מהשלימה ומהפרוסה. ועכ"פ אם אין מספיק לכל המסובים, נותן לכל אחד מעט, והם משלימים ממצות שמורות שלפניהם.

ג. יש שנהגו לטבל המצה במלח, ויש שנהגו לטבל המצה בחרוסת, ויש שנהגו בלא טיבול כלל.

ד. אחר שבירך 'על אכילת מצה', לא ישיח בדבר שאינו מענין הסעודה עד שיאכל הכורך, כדי שתעלה ברכת אכילת מצה גם לכריכה זו. ואם שח, אינו חוזר ומברך על הכורך.

ה. צריך לאכול המצה קודם חצות, שכן המצה והמרור הוקשו לקרבן פסח, ואם עבר חצות, יאכל המצה בלא ברכת 'על אכילת מצה'.

ו. לא ישהה באכילת המצה יותר מכדי אכילת פרס [כארבע דקות].

לפני הסעודה, ויש אומרים הטעם כדי לומר עליו את ההגדה וחצי ההלל.

ומוזגים גם לשאר המסובין לפני ההגדה, ויש שנהגו למזוג לשאר המסובין רק כשמגיעים לפיסקת 'לפניכך'.

ב. מנהג רוב הציבור שאין אוחזים את הכוס בכל אמירת ההגדה, רק כשמגיעים לפיסקת 'לפניכך'.

ג. קודם ההגדה, יכוין לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים.

ד. אסור להפסיק באמצע ההגדה בשיחה, אלא לצורך גדול.

מנהגים בקריאת ההגדה

ה. פותח הגדול שבמסובים באמירת ההגדה בפיסקת 'בבהילו יצאנו ממצרים', והמסובים אומרים יחד עמו בקול רם ובמיתון בנעימה הקרובה לקריאת המשנה. ויש שנהגו שאת הקטע הראשון של בבהילו עד מה נשתנה אומר הגדול לבד ומשם ואילך אומרים כל המסובים יחד. ומנהג צפון תימן שכל אחד קורא פסקא מההגדה ולא כולם קוראים יחד. אמירת 'מה נשתנה' המנהג שכולם אומרים יחד ולא רק הבן. נהגו להעמיד ילד לומר 'מא כפר' כדי שייבינו הנשים, ואחר אמירתה מקבל ביצה לאוכלה בתוך הסעודה. ויש שגם היו נותנים בידו כוסית יין בעת אמירתו. ואחר שמסיים, מכריז הגדול 'והד'א אלגואב' וממשיכים כולם 'עבדים היינו'.

ו. באמירת 'הא לחמא עניא' יש שנהגו להגביה את המצה השמורה לאפיקומן שצורורה על כתפיהם, ויש שנהגו להניח ידיהם על המצות. באמירת 'היא שעמדה', יש נוהגים כדברי המקובלים שכתבו להגביה את הכוס מ'היא שעמדה' עד 'מציילנו מידם'. לפני אמירת 'ביד חזקה' נהגו רבים שהגדול אומר את מדרש חז"ל 'אמרו רבותינו ז"ל כשירד וכו'.

ז. כשמגיעים ל'מופתים זה הדם', מביאים לפני הגדול כוס יין נפרדת [ויש שנהגו לעשות זאת מתוך הכוס שמזגו לו לכוס שני], ואוחז אותה ביד שמאלו, וכשמגיעים ל'דם ואש ותימרות עשן' אומר לבדו בקול רם והמסובים עמו בלחש, וטובל אצבעו ביין באמירת 'דם' ומתיז באצבעו מתחת לשלחן או על מצע שפורסים מתחת לשלחן להשליך עליו פסולת המאכלים והקליפות. ויש שנהגים להתזית לתוך כלי ריק, ויש שנהגו לכלי שבור או לתוך עפר שבכלי. וכן עושה באמירת 'אש', וכן באמירת 'ותימרות עשן'. כשמגיעים ל'אלו עשן מפות' אומר הגדול פיסקא זו לבדו בקול רם והמסובים עמו בלחש, וממשיך באמירת עשר המכות וטובל באצבעו ביין, ושופך על כל מכה ומכה, וכן ב'דצד עד'ש פאח"ב'. סך השפיכות למנהג זה שש עשרה, הרומז לחרבו של הקב"ה. ויש נוהגים שאין שופכים באמירת דם ואש ותימרות עשן, רק באמירת המכות, וסך השפיכות למנהג זה הוא שלש עשרה. הנוהגים לשפוך לתוך כוס, שופכים את היין למקום שאין עוברים שם רגלי בני אדם. והיין שנשאר בכוס ששפכו ממנו, יש שנהגו גם כן לזרקו, ויש שהיו משלימים ממנו לאחד מהמסובים לכוס שני. ויש שנהגו לשפוך מתוך הכוס עצמו ולא באצבע, והם השתדלו שלא ישאר יין בכוס עם גמר השפיכות.

ח. כשמגיעים לפסקת 'פמה מעלות טובות' אומר גדול המסובין בקול רם, ועל כל פיסקא מגביהים המסובים מעט את השלחן ועונים 'דיינו'. ובימינו שהשולחנות גדולים נוהגים להגביה את הקערה. - בפסקת רבן גמליאל מסירים קצה המפה שעל השלחן כדי לגלות המצה והמרור, וכשאומרים 'מצה זו' הגדול שבמסובים מגביה קצה המצה [הפרוסה, ויש שנהגו להגביה העליונה, ויש שנהגו להגביה המצה הצרורה לאפיקומן] ומנענעה בידו, וכן כשאומרים 'מרורים אלו' מגביה קצה המרור ומנענעו בידו, אבל כשאומרים 'פסח שהיו אבותינו אוכלים' יזהר לא להגביה בשר הצלי [שהוא זכר לקרבן פסח] בידו, שלא יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ. אחר סיום הפיסקא 'מרורים אלו' חוזרים ומכסים את השלחן במפה.

שנהגו שלא לשנות כלום אחר האפיקומן אף לא מים. ויש שנהגו היתר בשתיית מים, ויש שנהגו היתר אף בשתיית קפה ותה.

ו. אומרים דברי תורה על השלחן, ואומרים המזמור [ים "מזמור לדוד" ו'] למנצח בנגינות". מכסים את המצות שנשארו על השלחן, נוטלים מים אחרונים ומקפידים לרחוץ מחוץ לשלחן, אין המברך מתחיל לברך עד שיוציאו את המים אחרונים.

פָּרָד

א. מוזגין כוס שלישי לכל המסובים, ומברך עליו ברכת המזון, אע"פ שבשאר ימות השנה אורח מברך ברכת המזון, בליל הסדר נהגו שגדול המסובים הוא המברך. ויש שנהגו ליתן לאחד מהמסובים.

ב. אחר ברכת המזון מברך בורא פרי הגפן, ושותהו בהסבה, ולא יברך אחריו 'על הגפן'. שתי הכוס בלא הסיבה חוזר ושותה בהסיבה [ולנוהגים לברך על כל כוס וכוס יחזור ויברך בפח"ג, שהרי הסיח דעתו מלשנות עוד, אולם לנוהגים לברך על כוס ראשון ושלישי, חוזר ושותה בלא ברכה].

ג. מדיחים את הכוסות לפני מזיגת כוס רביעי.

ד. אסור לשנות בין כוס שלישי לרביעי, שמא ישתכר ויישן ולא יגמור את ההלל, ויש מפרשים מפני שנראה כמוסיף על הכוסות.

הֶלֶל

א. מוזגין כוס רביעי לפני כל המסובים, הגדול שבמסובים פותח באמירת פסוקי 'שפוך חמתך' ברגש תחינה. ברוב המקומות לא נהגו לפתוח הדלת, ויש שנהגו בכך.

ב. יש להזהר לומר את ההלל ושתיית כוס רביעי קודם חצות, וכן מנהג רוב המקומות. [ומכל מקום אם לא הספיקו, יברכו ברכת הלל אף אחר חצות]. ויש קהילות שלא נהגו לזוהר בכך.

ג. וכשמגיעים ל'נשמת' כל אחד ואחד אוהז כוסו בידו. אחר ברכת ההלל וברכת בורא פרי הגפן לנוהגים לברך על כל כוס וכוס, שותה את הכוס בהסבה, ואם לא הסב, יחזור וישתה בהסיבה, וצריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן, כיון שהסיח דעתו מלשנות עוד.

ד. אחר שתיית כוס רביעי, מברך הגדול ברכה אחרונה 'על הגפן' ומוציא את כולם ידי חובה.

ה. אין מנהגינו לשנות כוס חמישי לומר עליו הלל הגדול. אך מי שהוא תאב הרבה לשנות, יכול לשנות כוס חמישי באופן שלא יאמר הלל הגדול על כוס רביעי, ולאחר שתיית כוס רביעי ימוזג כוס חמישי, ויאמר עליו הלל הגדול. - ברוב המקומות לא נהגו בכוס של אליהו, אבל יש מקומות שנהגו בזה.

נִרְצָה

א. "נרצה" כלומר, מאחר שעשה כל הסדר המבואר וקרא ההלל אז מעשיו רצויין לפני השם יתברך.

ב. חייב אדם לעסוק בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ונפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה. ויש שהיו נייעורים כל הלילה בדברי תורה והלכות הפסח ושירי שבח לבורא יתעלה.

ג. רבים נהגו לומר אחר הסדר שיר השירים יחד בנעימה ורגנה. ויש שנהגו להוסיף שיר חד גדיא ועוד משירי הפסח.

ד. מנהגינו לקרוא קרית שמע שעל המטה בליל הסדר, כסדר אמירתה בשאר לילות, וכפי שהשמיט השת"י את הגהת הרמ"א בסימן תפ"א ס"ב, ויש שנהגו שלא לאמרו כלל, ויש שנהגו לומר רק פרשת שמע בלי שאר הדברים שאומרים בשאר לילות, משום שהוא ליל המשומר מן המזיקים.

מָרּוֹר

א. נוטל כל אחד כזית מן המרור [חסא], אחר שכולם מחזיקים את המרור בידם ומוכנים לשמוע את הברכה, קודם שמטבילין בחרוסת, מברך הגדול שבמסובים על אכילת מרור. ואין מברכים 'בורא פרי האדמה'. מטבילים מקצת המרור בחרוסת, ולא ישהו אותו בחרוסת כדי שלא יבטל טעמו.

ב. אוכלים אותו בלא הסיבה, ואם רצה להסב רשאי. וילעסנו היטב, כיון שאם בלע מרור לא יצא. וצריך לאכול המרור קודם חצות, ואם עבר חצות, יאכלנו בלא ברכה.

שיעור הכזית למצה ומרור

א. בשיעור הכזית נחלקו המנהגים, יש שנהגו חצי ביצה, ויש שנהגו שליש ביצה, ויש שנהגו רבע ביצה.

ב. משערים אותו באומד ובמראית העין ולא במשקל, ולכן המנהג לקפל את המצה או את המרור, ובלחיצת אצבע קצת כדי שאם יש בהם חלל יתמעך, כי החלל אינו מצטרף לשיעור כזית, וזה דוקא חלל ממש אבל אם אין חלל במצה, אפילו שהיא רכה ועשויה כספוג, אין צריך למעכה.

פּוּרָךְ

א. נוטל כזית מצה מהמצה התחתונה וכזית מרור, וכורך את המצה במרור, באופן שהמרור מבחוץ והמצה בפנים, ומחלק לכל אחד ואחד כזית מהמצה, ואם אין מספיק אפשר להשלים לכזית ממצות אחרות.

ב. אחר שכולם מוכנים עם הכורך, אומר הגדול שבמסובים: 'פְּלֵא פְּרָכָה, וְכָר לְמִקְדָּשׁ, פְּחֵל הַזָּמָן שְׁאָמַר, עַל מִצּוֹת וּמִרְוִים יֵאָכְלוּהוּ', אחר כך מטבילים הכריכה בחרוסת ואוכלים אותם ביחד בהסיבה, ואם לא הסב לא יצא. במקצת מקומות לא נהגו לכרוך את המצה בתוך המרור, אלא לאכלם יחד.

שְׁלַחַן עוֹרָךְ

א. אחר שאכלו מהכורך מחלקים הביצה ובשר הצלי למסובים, כי מנהגינו לאכול צלי בלילי פסחים [ויש מקומות כמו ק"ק ביד"א שנהגו שלא לאכול צלי בלילי פסחים], ואוכלים תחילה הביצה שהיא זכר לחגיגה, ואחר כך אוכלים הצלי שהוא זכר לקרבן פסח.

ב. לאחר מכן אוכלים סעודת יום טוב, ואם היסב בשעת אכילתו הרי זה משובח.

ג. יזהר שלא למלא כרסו מהסעודה, כדי שלא תהיה אכילת האפיקומן ושתיית שתי הכוסות אכילה ושתייה גסה.

צָפוֹן

א. בגמר הסעודה, אוכלים כזית מהאפיקומן הצפון [הטמון], הגדול מחלק לכל המסובים כזית, ואם אין מספיק לכולם, משלים ממצות אחרות שעל השלחן.

ב. אין מטבילים את האפיקומן בשום טיבול. וצריך לאוכלו בהסיבה, ואם לא הסב, יצא בדיעבד. [אך אם לא קשה עליו האכילה, ראוי לכתחילה לחזור ולאכול כזית נוסף בהסיבה]. צריך לאכול קודם חצות.

ג. יש שנהגו לשייר פרוסה מהאפיקומן, ומניחין אותה במקום מוצנע לסגולה לשמירה, וקבלה מאבותינו שיש בה סגולה למקשה לילד להאכיל אותה מפרוסה זו.

ד. אסור לאכול האפיקומן בשתי מקומות, כיון שאכילתו זכר לקרבן פסח, ופסח אינו נאכל בשתי חבורות ולא בשתי מקומות. ואף בחדר אחד אם יושבים שתי חבורות בשתי שולחנות והופכים פניהם זה מזה, אין לאכול מקצתו בחבורה אחת ומקצתו בחבורה אחרת, שחשוב כשתי מקומות.

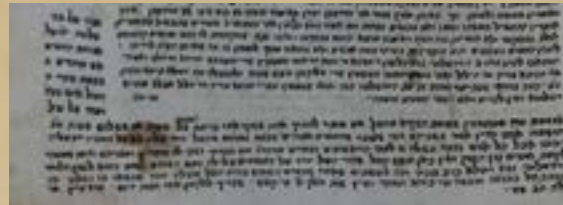
ה. אחר אכילת האפיקומן אין לאכול שום דבר אפילו לא פירות, וכן אין לשנות, כדי שישאר טעם מצה בפיו. ומותר לשנות מים. ויש אומרים שאף קפה ותה חשוב כמים ומותר. ולענין מעשה יש

חמדה גנוזה

כמוהר"ר סעדיה מנצורה זצוק"ל

תשובה לבנו רבי שלמה

אם יש לחוש שהטל שעל החיטים או על עשבי הטינון מחמיץ

מבוא

הנה ידוע כי על מנת להסיר את הקליפה מעל החיטים היו שורים את החיטים במים זמן מה כך היתה הקליפה נפרדת מהחיטים והיה קל לקלפם, ברם מאחר וחיטים שנרטבו אחר קצירתם יש בהם חשש חימוץ כמבואר בשו"ע ובפוסקים סי' תנ"ג. בחיטים שיייעדום למצות נהגו לטננם בצמחים שונים, צורת הטינון היא ע"י שימת שכבת עלים, ומעליה את החיטים, ושוב מכסים בשכבת עלים. מהעלים מופרש חומר מסויים המסייע לפירוק הקליפה מהחיטים. ויצאו רבותינו חכמי תימן לדון אם אותו חומר היוצא מן העלים, יש בו משום חשש חימוץ. הראשון שדבר בזה הוא רבינו השת"ז בסי' תס"ז ס"ק י"ד וז"ל: במקומות אלו נהגו מימים קדמונים לטנן החטים בעשבים, והיה הדבר קשה בעיני כמה אנשים ולא מצאנו סמך למנהג זה, עד שאינה השם יתברך לידנו, ומצאנו להרב פרי חדש שכתב בשם הירושלמי בזה הלשון, רבי חנניא ורבי מנא חד אמר בעשבים שרי מטננא אסיר וחו- רנא מיחלף, אמר רבי חנינא בריה דרבי הלל ואפילו כמאן דאמר בעשבים שרי בלוקטן משש שעות ולמעלה מה דטלא פייגא מנהון ע"כ. הנה בודאי שנתייחד מנהג זה על פי הירושלמי הזה, וכמאן דאמר בעשבים שרי, וכפירוש רבי חנינא בריה דרבי הלל אזלא סוגיא דעלמא, ואין להרים ראש נגד המנהג מעתה. ע"כ. והחזיק אחריו תלמידו מהרי"ץ, בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סי' קע"ב, וח"ג סי' קל"ה) ובתכלאל עץ חיים (ח"ב דף ב ע"א), וכ"ה בסערת תימן עמ' ק"כ. [וראה בירור ארוך ומקיף בענין זה בגליון דעת כשרות שע"י בד"ץ יורה דעה פסח תש"ע]. וראה גם בתשובת מהר"ר שלום קורח (מחכמי בית אלאוסטא) שנדפסה בספר אוצרות תימן (סי' י"א עמ' ק"ל) שציין שבדורות קדומים היו מטננים בעשבים שירד עליהם גשמים אחר שמיבשים אותם בחמה, ואחר כך תקנו חכמי הדור את הדבר. בתשובה זו מובא ששאל רבי שלמה את אביו, האם יש לחוש בפסח שהחמיצו החיטים מחמת הטל שאינו נעצר. וזאת מפני שהמנהג בכל העולם בעבר, ובתימן עד הדור האחרון, להכין מצות בתוך ימי הפסח (ומה שאין עושים כן בזמנינו הוא מפני אפשרויות האחסון וההקפאה וכו'). ומפני שהיו טוחנים את החיטים בבית בריחיים, שאל האם מפני שנרטבים מהטל יש לחוש בהם לחימוץ, כמו כן שאל על עשבי הטינון, אם מותר לקצורם כשעדיין יש טל עליהם.

א"ה. שאל בני שלמה יצ"ו על אודות החטים אם מותרים בפסח, שהרי הטל אינו נעצר. ועוד שאל על אודות מה שמטננין בעשב הנקרא חרמל, אם מותר לחתוך אותו בבוקר אחר זריחת השמש בב' שעות או בשלש שעות עד כאן. והשבתי אותו הדין אחד בשניהם, ומי שסובר שהחטים אסורים בפסח מטעם שהטל יורד עליו, לא כל כמיניה, דבטלה דעתו אצל כל אדם, וכבר נשאלה זו לפני הראשונים ובפרט מוהר"ר דוד מזרחי, ושני לו מהרי"ץ וסברתם אחת שמותר לקחת חטים מן השוק ואין כאן חשש הטל, שהרי הטל יורד על הצמחים בלילה וחם השמש ונמס, והוא לשון תלמוד ירושלמי מא דטלא פייג מניה. והוא הדין לעשבים שאחר שתזרח השמש פורח הטל מעליו, ומה שנשאר בו נבלע בו ומתבשל בתוכו, ונעשה מי פירות ומותר. ועיין שו"ת (פעולת צדיק) חלק א' סי' קע"א שצריך ללקטן אחר חצות היום. עוד עיין סימן קל"ה חלק ג' שם.

א. רבי סעדיה מנצורה מגדולי חכמי תימן מהמאה ה"ח, אחיו של הגאון המפורסם מהר"ר שלום מנצורה זיע"א. רבי סעדיה ידוע מחיבוריו ספר המחשבה שהודפס בשם 'הגלות והגאולה', וכן היה משורר מפורסם בדורו, שחיבר שירי קודש רבים. בשנת בקנ"ט לטטרות נפטר עליו בנו שלום, כפי שכתב בספר המחשבה הגלות והגאולה עמ' 178 ושם האריך עליו בהספד על גודלו ומעלתו. רבי סעדיה מנצורה היה מתלמידי תלמידיו של מהרי"ץ, ורחש לו כבוד גדול, וידוע בהספדו על מהרי"ץ, עם כל זה מתוך תשובותיו והגהותיו [שיפורסמו במלואן א"ה בשתלי זתים שעומד לראות אור על ידיו בע"ה] וכן מתשובה זו רואים בעליל כי החשיב את כמוהר"ר דוד משרקי זיע"א כראש רבני תימן, שכולם אחריו תלמידיו ותלמידי תלמידיו. תשובה זו המתפרסמת כאן לראשונה, היא מתוך כת"י של שתלי זתים מעצם כת"י קדשו של הגאון המפורסם רבי סעדיה מנצורה זצוק"ל, והוא עטור בגליון בתשובותיו והגהותיו, ובו תיעודים חשובים על מנהגי תימן, אשר עד עתה היו גנוזים וסופנים שנים רבות.

ב. בדייקא נקטנו לשון עשבים לפי שבמרכז תימן (צנעא ודמאר) נהגו לטנן בחרמל (בעברית נקרא: שֶׁפֶר לָבֵן). באזור דרום תימן (ירם ועוד) נהגו לטנן בעתרוב (בעברית: אֶרְפוֹבִיָּת), ויתכן שבזמן רבינו השת"ז אף בצנעא היו מטננים בעשבים שונים או שידע על מקומות אחרים שטננו בעשבים אחרים לכך לא נקט "חרמל" אלא נקט בלשון "נהגו לטנן החיטים בעשבים".

"ארבה" - עם "הרבה" אהבת תורה

מארי יוסף החל להתבונן בארבה בעיון. תוך כדי התבוננות, מצא את אותו פרט עליו התדיינו הוא ומארי ישראל.

מיד פנה לבנו ואמר לו, בני, הבה נעמיס המשאות על כתפינו, ונשובה בית עדאקה. הבן התפלא, הלא כבר כברת דרך הלכנו עם המשאות, ומדוע עלינו לשוב, מה שהפליא עוד יותר הוא, כי למרות נשיאת המשאות, נושא אביו בידו גם את הארבה. אך הבן עשה כמצוות אביו ללא אומר ודברים, כשהוא תמיה כיצד יפול דבר, ומה טעם כל הרפתקאה משונה זו.

בהגיעם לבית עדאקה, לא פנה מארי יוסף לביתו, אלא פנה עם הסחורה לבית המדרש, כשבנו בעקבותיו. מארי יוסף שאהבת התורה בערה בקרבו, השליך את הסחורה בפתח בית המדרש, ואץ כשצהלה על פניו למקומו של מארי ישראל, והראה לו על אתר את סימני גופו של הארבה, על הפרטים שבהם נותרו ללא הכרעה, וכעת הוכרע העניין "ואין שמחה כהתרת הספיקות".

מארי ישראל שחם על כוחותיו של מארי יוסף בראותו את הסחורה מושלכת בפתח בית המדרש, שאלו בתמיהה, חזרת בשביל הארבה? מארי יוסף לא השיב, כי מעוצם אהבת התורה שפיעמה בו, היה פשוט לו שכך צריך לעשות, ולא ראה בכך שבח מיוחד.

(ע"פ "פרי צדיק")

כברבים מפזורות היהודים בתימן, גם בעיירה "בית עדאקה" השוכנת במחוז "עמראן", פיכה והמה קול התורה ביתר שאת. בין חכמי הקהילה בדור האחרון היה הגאון המופלג רבי ישראל עזירי, הוא נסמך בגיל 17 ואחר פטירת סבו (שנת התרפ"ח) נקרא לשמש כרב ואב"ד העיירה.

מארי ישראל היה רגיל ללמוד תורה יחד עם אחד מחכמי מקומו, ושמו מארי יוסף מזעקי, אשר היה תלמיד חכם מופלג. בשבת פרשת שמיני, בעת שהגו ועיינו יחד בדברי רש"י על התורה, בהגיעם לענין הארבה שמפרט רש"י את סימני הטהרה, ומסיים "וכל סימנים הללו מצויין באותן שבינותינו, אבל יש שראשן ארוך, ויש שאין להם זנב, וצריך שיהא שמו חגב, ובוזא אין אנו יודעים להבדיל ביניהם" החל דיון בין מארי ישראל למארי יוסף, מה הם סימני הארבה בגופו בימינו, כשהדיון נחתם ללא הכרעה.

ביום ראשון יצא מארי יוסף לדרך עם בנו, כשהם טעונים סחורה כבדה, כשפעמיהם נכונו לדרך רחוקה למכור סחורתם. כמדי פעם בפעם, עצרו לפוש מטורח המשאות שעליהם. והנה תוך כדי מנוחתם, מגיע לפניהם ארבה מקפץ אנה ואנה. מארי יוסף התבונן בארבה, ומיד צוה לבנו צוד לי את הארבה הזה, הבן מיד עשה כבקשת אביו, תפשו והביאו לאביו.

מארי יוסף מזעקי זצ"ל

מכון להוצאת ספרים וכתבי יד
שע"י מוסדות "שובי נפשי"
רח' הבעל שם טוב 1, ירושלים

הופיע ויצא לאור
מוגה מדפוס וכתבי יד

ספר
תומר דבורה

להרב המקובל האלוקי עיר וקדיש
כמוה"ר **משה קורדובירו** זצוק"ל
מגדולי חכמי צפת
בדורם של מרן הבית יוסף ורבינו האר"י ז"ל

יורה לאדם דרך ישרה, ללכת בדרכי
הקב"ה ולהדבק במידותיו
מוסד על י"ג מידות
ועל עשר ספירות

ספר זה נדפס פעמים רבות מאז נדפס
בויניציאה בשנת ש"מ"ט, אך עתה
לראשונה יוצא לאור הספר כשהוא
מוגה ומתוקן מכמה כתבי יד

ניתן להשיג ביישיבת "שובי נפשי" בטל: 02-5400950

מסורה

"חייב אדם להקביל פני רבו ברגל"

בעז"ה כמידי מועד
יתקיים מעמד הקבלת פני רבותיו ברגל
בהשתתפות מרנן ורבנן עיני העדה שליט"א

המעמד יתקיים
יום ראשון
ג' דחול המועד פסח
בבית המדרש
ישיבת
"שובי נפשי"
רח' בעש"ט 1 ירושלים
תפילת מנחה בשעה 18:40